

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Поліщук Ірини Віталіївни «Освітня і експериментально-виховна
діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційної роботи.

Розвиток української педагогічної науки, зокрема теорії і методики виховання, нині неможливий без аналізу внеску окремих видатних постатей у цей процес, переосмислення та творчого використання спадщини знаних педагогів для розвитку сучасної освіти й педагогічної науки. Актуальність дослідження Поліщук Ірини Віталіївни «Освітня і експериментально-виховна діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)», що присвячене проблемам педагогічної біографістики в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., зумовлена низкою соціокультурних, освітніх, педагогічних, наукових чинників. Воно не випадково з'явилося сьогодні, коли в історико-педагогічній науці простежуємо біографічне поживлення, коли минуле осмислюється, оцінюється, порівнюється із сучасним крізь життєписи відомих або менш відомих діячів, що, завдяки власним життєвим і творчим успіхам, стали репрезентантами окремих історичних періодів, навіть окремих закладів вищої освіти. На основі аналізу великого пласту наукової, навчальної, науково-популярної літератури про життєдіяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013 рр.) – відомої української педагогині, фахівчині з теорії і методики виховання, кандидата педагогічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, відмінника освіти України, члена Комісії інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи в навчальних закладах України Науково-методичної ради з питань освіти МОН України, людини енциклопедичних знань із гуманітарних наук, високоінтелектуальної особистості, прихильниці й активної реалізаторки гуманістичних ідей в освіті, – здобувачка виокремила місце і роль цієї педагогічної персоналії в українській історико-педагогічній науці, вагомо спричинилася до збагачення такого міждисциплінарного дослідницько-персоніфікованого напрямку, як педагогічна біографістика.

З огляду на це тема дисертаційної роботи І. В. Поліщук відзначається не тільки актуальністю, а й беззаперечною науковою новизною, оскільки в історико-педагогічній науці досі не було здійснено дослідження в цьому напрямі. Обґрунтування обраної теми дисертації є методологічно, теоретично

та технологічно переконливим, а сукупність завдань для її розв'язання сприяє розкриттю проблеми та досягненню мети дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано в контексті комплексного дослідження кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету «Теоретичні та методичні засади різновекторності інноватики у вихованні: досвід, реалії, перспективи», яке фінансувалося за рахунок державного бюджету Міністерства освіти і науки України (державний реєстраційний номер 0115U000268). Тему дисертації затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 27 червня 2018 р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 27 листопада 2018 р.).

Найбільш вагомими результатами, отриманими в дисертаційному дослідженні, на наш погляд, є такі:

- схарактеризовано історіографію дослідження порушеної в дисертації наукової проблеми, систематизовано широкий комплекс різновидових джерел, актуалізовано категорійно-поняттєвий апарат дослідження;
- усебічно схарактеризовано життєвий і творчий шлях ученої-викладачки Т. Дем'янюк у контексті розвитку вітчизняної освіти;
- представлено науково-педагогічний портрет ученої, проаналізовано її різновекторну освітню діяльність;
- здійснено аналіз внеску Т. Дем'янюк в організацію інноваційної експериментально-виховної діяльності освітніх закладів Рівненщини.

Наукова новизна роботи полягає не тільки в тому, що здобувачка вперше в українській історико-педагогічній науці глибоко, цілісно, усебічно розкрила життєвий і творчий шлях вченої-викладачки Т. Дем'янюк на основі феноменологічного й біографічного підходів через історико-культурні засади в контексті розвитку освіти й педагогічної думки двох періодів – радянського та періоду державної незалежності України, створила науково-педагогічний портрет української педагогині, в основу якого покладено такі характеристики: напрям та сфера педагогічної діяльності; педагогічна майстерність; світогляд; особисті якості; взаємодія з колегами та вихованцями, проаналізувала наукову школу професора Т. Дем'янюк, обґрунтувала тип наукової діяльності цієї школи (науково-дослідна), наукової ідеї

(експериментальна), за функціональним призначенням знань (прикладна), за рівнем локалізації (всеукраїнська), а й у тому, що дисертантка глибоко розкрила зміст експериментально-виховної діяльності закладів освіти Рівного та Рівненщини, що за керівництва вченої Т. Дем'янюк стали експериментальними майданчиками всеукраїнського (19 напрямів) та регіонального рівня (47 закладів освіти і 8 методичних кабінетів) Науково-дослідної лабораторії інноваційних виховних технологій РДГУ, узагальнила результати експериментально-виховної діяльності в закладах освіти 10 районів Рівненщини (Березнівського, Демидівського, Дубенського, Володимирецького, Костопільського, Корецького, Сарненського, Зарічненського, Здолбунівського, Млинівського) та схарактеризувала інноваційну освітню практику в закладах освіти Рівненської області за пріоритетними напрямами, визначеними Національною доктриною розвитку освіти, увиразила співпрацю сільських шкіл Рівненщини з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Рівненським державним гуманітарним університетом, Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти тощо. Ці істотні результати наукового пошуку кваліфікуємо як особливо вагомі, що претендують на подальше вивчення, аналіз та узагальнення, та такі, що могли б стати, окрім іншого, предметом подальших досліджень Ірини Віталіївни з огляду на масштабність праці педагогічних колективів Рівненщини, поштовх до яких зробила невтомна подвижницька праця вченої Тамари Дмитрівни Дем'янюк.

Важливо підкреслити, що, аналізуючи педагогічну персоналію Т. Дем'янюк, дисертантка використала широкий комплекс джерел, з-поміж яких раніше не опубліковані праці вченої, спогади приватних осіб про Т. Дем'янюк, уперше актуалізувала архівні матеріали (45 справи), що дало змогу доповнити біографічні відомості фактологічним та аналітичним матеріалом про життя та освітні надбання Т. Дем'янюк, особливості генези її інноваційної експериментально-виховної діяльності, поглибити й конкретизувати відомості про педагогічну діяльність Т. Дем'янюк, її вплив на освітні процеси ХХ сторіччя.

Значення для науки і практики отриманих авторкою результатів.

Дисертація І. В. Поліщук має наукову та практичну цінність, містить нові, раніше не захищені положення, а сформульовані висновки є об'єктивною інтерпретацією проблеми розвитку освіти й виховання, педагогічної біографістики другої половини ХХ – початку ХХІ ст. і можуть слугувати для підвищення якості педагогічної освіти, удосконалення наукових досліджень у

галузі педагогічної науки з урахуванням надбань періоду, який розглядається дисертанткою в роботі. Дисертаційна робота І. В. Поліщук має вагомим практичне значення, оскільки на основі пошукової діяльності та здійсненого аналізу укладено й опубліковано бібліографічний покажчик праць Т. Дем'янюк «Тамара Дмитрівна Дем'янюк: біобібліографічний покажчик» (2019), описаний педагогічний досвід ученої, а також досвід експериментально-виховної діяльності закладів освіти Рівного та Рівненщини, що може слугувати для актуалізації й обґрунтування перспектив його інтерпретації задля організації й удосконалення інноваційної експериментально-виховної діяльності закладів загальної, позашкільної та вищої освіти, на що сьогодні спрямовує Концепція «Нова українська школа» та диктують виклики, перед якими постала українська освіта. Урешті, матеріали здійсненого дослідження істотно збагатили українську педагогічну біографістику створеним педагогічним портретом Тамари Дмитрівни Дем'янюк – відомої української педагогині-новатора, управлінця та реформатора освіти, ученої. Обґрунтовано доведено, що використання матеріалів дисертації може реально сприяти розв'язанню актуальних освітніх і науково-педагогічних проблем у сучасній Україні.

Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що в рецензованій дисертації цілісно, всебічно, ґрунтовно проаналізовано освітню та експериментально-виховну діяльність Т. Дем'янюк у контексті розвитку освіти й виховання у ХХ–ХХІ ст. задля актуалізації педагогічного досвіду вченої за умов Нової української школи. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність отриманих результатів забезпечується адекватністю методів меті і завданням роботи, високим рівнем наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації. Аналіз змісту дисертації та 13 одноосібних публікацій, із яких 4 відображають основні наукові результати, з яких 3 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжних наукових виданнях; 6 – апробаційного характеру; 3 – додатково висвітлюють наукові результати, також є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність одержаних І. В. Поліщук результатів і висновків. Це підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, продуманою логікою викладу матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази тощо. Результати дослідження належно апробовані, про що свідчать участь авторки в численних науково-практичних

конференціях різного рівня: 4 міжнародних, 13 усеукраїнських, 3 регіональних, а також перелік вишів, у яких успішно відбулося впровадження результатів наукового пошуку: Донбаський державний педагогічний університет (ДДПУ) (м. Слов'янськ) (довідка впровадження № 01-10-14 від 18.05.2022), Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв) (довідка впровадження № 01/12/01/288 від 17.05.2022), Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир) (довідка впровадження № 400/01 від 19.05.2022), Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне) (довідка впровадження № 01-12/26 від 16.05.2022), Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Рівне) (довідка впровадження № 01-12/366 від 18.05.2022).

Однією з умов успішної реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні завдань є досконале володіння І. Поліщук методологією наукового пошуку, використання широкого арсеналу методів дослідження, представницька джерельна база (нормативно-правові документи, понад 250 друкованих праць Т. Дем'янюк, нарративні джерела (спогади членів родини, сучасників ученої, її колег, учнів і послідовників), матеріали Державного архіву Рівненської області, наукової бібліотеки й архіву Рівненського державного гуманітарного університету, архіву Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, сімейного архіву родини Дем'янюків тощо. Послідовний і логічний підхід авторки до розв'язання висунених у роботі завдань знайшов концептуальне відображення в ґрунтовних і чітко сформульованих висновках. Відзначаємо змістовний, логічний, послідовний виклад основного матеріалу дисертації, здобувачка добре володіє предметом дослідження, що уможливило різнобічно, поноваторському й водночас досить коректно й об'єктивно проаналізувати освітню та експериментально-виховну діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк за двох історичних періодів (радянського та доби незалежності України). У мовностилістичному оформленні дисертаційної праці враховано особливості наукового стилю мовлення, текст роботи відповідає чинним нормам сучасної української літературної мови.

Усе викладене вище уможливорює стверджувати, що дисертаційне дослідження є оригінальною, завершеною науковою працею, не містить положень, які раніше захищалися, дисертація багата на нові знахідки з історії педагогіки, теорії виховання, управління, педагогічної біографістики, краєзнавства тощо, характеризується науковою новизною, переконливою аргументацією висновків та їх практичним значенням, відзначається високим рівнем науково-методологічних узагальнень, становить реальний внесок у розвиток української історико-педагогічної науки загалом та її

персоналістського напрямку, педагогічної біографістики зокрема, прогнозує можливість творчого використання результатів дослідження за сучасних умов модернізацій української освіти та науки, а також відображає належну фахову підготовку здобувачки, її сформованість як сумлінного і креативного науковця, здатного до логічного неординарного мислення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку І. В. Поліщук, результати дослідження, запропоновані висновки, у вимірі наукової дискусії вважаємо за потрібне зазначити окремі контрверсійні положення та висловити деякі побажання:

1. Обґрунтування актуальності дисертаційного дослідження могли б підсилили більш чітко виокремлені здобувачкою новаторські ідеї Тамари Дмитрівни Дем'янюк як теоретика і практика в галузі педагогіки, які сьогодні слугують удосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців, модернізації педагогічної освіти та науки, удосконаленню інноваційної експериментально-виховної діяльності закладів загальної, позашкільної та вищої освіти.

2. З огляду на декларовану мету дослідження, авторці у висновках доцільно було б ширше увиразнити актуалізацію педагогічного досвіду Тамари Дмитрівни Дем'янюк за умов Нової української школи.

3. Попри те, що в дисертації (підрозділ 2.1) є виокремлені певні періоди творчого шляху Т. Дем'янюк (до прикладу, початок 70-х рр. ХХ ст. як початок наукової і творчої діяльності Т. Дем'янюк, 1991–2013 рр. – як другий період творчого шляху Т. Дем'янюк), доречною, на нашу думку, видається умовна періодизація освітньої і експериментально-виховної діяльності Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013) та цілісна характеристика етапів життєдіяльності Т. Дем'янюк як педагогічної персоналії.

4. Актуальним для сьогодення з погляду пропаганди, підтримки, промоції читання з-поміж дітей, юнацтва та дорослого населення, формування читацької компетентності, грамотності, розвитку читацьких практик видається двадцятирічний досвід Т. Дем'янюк як очільниці кабінету виховної роботи і шкільних бібліотек Ровенського обласного інституту удосконалення вчителів, цей аспект організаційної, методичної, управлінської діяльності Т. Дем'янюк у подальшому міг би стати предметом окремого наукового пошуку здобувачки. Усвідомлюємо, що через обмежені обсяги дисертаційної роботи означений вектор багатогранної діяльності вченої-педагога не знайшов широкого висвітлення.

5. Дисертантка в підрозділі 2.2 розглядає проблему формування наукової

школи Тамари Дмитрівни Дем'янюк; на наш погляд, доцільним було стисло показати цей процес у контексті розвитку педагогічної думки України, регіону та Рівненського педагогічного інституту/Рівненського гуманітарного університету зокрема.

6.Робота ще більше виграла, якби авторка в тексті підрозділу 3.2 ширше представила окремі якісні та кількісні показники, що стосуються здобутків у сфері організації інноваційної експериментально-виховної діяльності освітніх закладів Рівненщини, у вигляді таблиць або діаграми, це уможливило виразніше розкрити зміст експериментально-виховної діяльності закладів освіти м. Рівне та Рівненської області за керівництва Т. Дем'янюк, узагальнити результати експериментально-виховної діяльності педагогів та показати перспективність науково-педагогічних поглядів Т. Дем'янюк за сучасних умов реформування й оновлення змісту освіти й виховання. Утім, цей аспект може бути предметом окремого серйозного наукового дослідження І. В. Поліщук, що черговий раз засвідчило б важливість та перспективність інноваційної діяльності вченої Т. Д. Дем'янюк щодо організації й удосконалення експериментально-виховної діяльності закладів загальної, позашкільної та вищої освіти не тільки Рівненщини, а й усієї України. Такий педагогічний досвід, уважаємо, варто широко популяризувати сьогодні, понад те, здобувачці до снаги започаткувати науковий проєкт «Освіта та педагогічна думка Рівненщини в іменах».

Проте висловлені зауваження носять дискусійний, рекомендаційний характер і загалом не применшують науково-теоретичної і практичної значущості дисертаційної роботи, яка становить самостійне, оригінальне, завершене дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Дисертаційна робота Поліщук Ірини Віталіївни «Освітня і експериментально-виховна діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, є самостійною, завершеною науково-дослідницькою роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова

Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її авторка – Поліщук Ірина Віталіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Г. В. Білавич

